

УДК 343.985

Антонов К.В., завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктор юридичних наук, професор

Гольдберг Наталя Олександрівна,
викладач кафедри спеціально-правових дисциплін,
Нікопольський факультет НУ "ОЮА"

КОНТРАКТ ЯК ФОРМА ЗАКРІПЛЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ГРОМАДЯН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Гольдберг Н. О. Контракт як форма закріплення конфіденційного співробітництва громадян при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій

У статті досліджено теоретичні і правові питання контракту, як юридичної гарантії забезпечення прав і свобод громадян у використанні їх допомоги при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. Запропоновано та обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення умов контракту, які обумовлюють ефективність використання допомоги громадян при конфіденційному співробітництві.

Ключові слова: використання допомоги громадян; негласні слідчі (розшукові) дії; правоохоронні органи; контракт; права і свободи громадян.

Гольдберг Н.О. Контракт, как форма закрепления конфиденциального сотрудничества граждан при осуществлении негласных следственных (розыскных) действий.

В статье исследованы теоретические и правовые аспекты контракта, как юридической гарантии обеспечения прав и свобод граждан при использовании их помощи в рамках осуществления негласных следственных (розыскных) действий. Аргументированы предложения по усовершенствованию условий контракта, которые обуславливают эффективность использования помощи граждан при конфиденциальном сотрудничестве.

Ключевые слова: использование помощи граждан; негласные следственные (розыскные) действия; правоохранительные органы; контракт; права и свободы граждан.

Goldberg N A. Contract as a form of securing confidential cooperation of citizens in carrying out do not drop the investigators (search). In the article explored the theoretical and legal issues of the contract as legal guarantees to ensure the rights and freedoms of citizens in the use of their assistance in carrying out do not drop the investigators (search). Proposed and justified proposals for improvement of the terms of the contract, which determine the efficiency of assistance to citizens in confidential cooperation.

Key words: use the help of citizens; unspoken investigators (special investigation); law enforcement authorities; contract; the rights and freedoms of citizens.

Постановка проблеми. Охорона прав і свобод людини і громадянина - дуже вразлива сторона життя будь-якої держави. При цьому захист прав і свобод людини і громадянина в ході агентурної роботи у сфері здійснення

негласних слідчих (розшукових) дій необхідно розглядати з двох сторін. З одного боку, і законодавцю, і практикам необхідно піклуватися про охорону прав і свобод особистості, щодо якої проводять такі заходи, в тому числі, за участю конфідентів. З іншого - в охороні, з правових і з інших позицій, потребують і самі особи, які беруть участь конфіденційному співробітництві з органами, які здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії.

Актуальність проблеми обумовлюється як появою нових слідчих органів, таких як Національне антикорупційне бюро України, де детективи даного бюро будуть поєднувати слідчу діяльність з оперативно-розшуковою, так і все більш широким використанням негласних слідчих (розшукових) дій в розкритті і розслідуванні злочинів, та наявності недоліків в їх застосуванні.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що в дослідженні проблем негласних слідчих (розшукових) дій має місце як підвищення інтересу до різних питань даного нового інституту, так і багато нерозв'язаних проблем [1-11, 13-27]. Але існуючі публікації не вичерпують всю складну проблему, а швидше утворюють фундаментальну базу для її подальшого дослідження.

Постановка завдання. Інститут конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій має не досить давню історію. Але лише сьогодні можна сказати, що цей інститут поступово знаходить своє відображення на законодавчому рівні. При цьому динамічний розвиток суспільства зумовлює постійну потребу у зміні діючих правовідносин. Саме таким змінам, які назріли в контексті дослідження процедури оформлення конфіденційного співробітництва громадян з правоохоронними органами, що здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії присвячено дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч.6 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) проводити негласні слідчі

(розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи. Користуючись цим положенням слідчі, прокурори залучають до проведення негласних слідчих (розшукових) дій «інших осіб».

Так згідно зі ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

Особи, що підтримують конфіденційні відносини з правоохоронними органами, можуть надавати допомогу і сприяння, забезпечувати умови проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, а також брати особисту участь в їх здійсненні.

При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій мають місце три види оформлення такої співпраці:

- усна домовленість (застосовується, коли отримання згоди про співробітництво у письмовій формі неможливо або недоречно);
- розписка (підписка про співпрацю) як акт одностороннього волевиявлення громадянина;
- контракт.

Усна форма закріплення факту співробітництва припускає наявність домовленості між окремим громадянином і органом, що здійснює негласну слідчу (розшукову) діяльність (в особі його представника – слідчого або ж оперативного працівника за дорученням слідчого) про надання останньому допомоги у вирішенні завдань кримінального провадження.

Згода громадян на встановлення співробітництва з правоохоронними органами оформлюється, як правило, у письмовій формі у вигляді угоди чи контракту і може мати постійний або тимчасовий характер, а сама участь громадян у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій може мати, залежно від їх бажання та характеру виконуваних завдань як гласний, так і негласний характер.

Головна відмінна риса конфіденційного співробітництва на контрактній основі - тривалість, стійкість відношень між громадянином і органом, що здійснює негласну слідчу (розшукову) діяльність.

Конфіденційне співробітництво – це негласні відносини, що встановлюються уповноваженими органами з повнолітньою дієздатною особою (громадянином України, іноземцем або особою без громадянства) і на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження [3]. Мається на увазі, що контракти можуть укладатися з повнолітніми дієздатними особами незалежно від їх громадянства, національності, статі, майнового, службового та соціального стану, освіти, приналежності до громадських об'єднань, ставлення до релігії і політичних вподобань. В той же час забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру (ч. 2 ст. 275 КПК).

В даний час найбільш поширена точка зору, що основною письмовою формою отримання згоди особи на конфіденційне співробітництво органам досудового розслідування у здійсненні ними негласних слідчих (розшукових) дій, має бути контракт, сторонами якого виступають орган, що здійснює такий захід, та особа, яка виявила згоду на надання допомоги в здійсненні такого заходу.

Контракт у цьому випадку - максимально індивідуалізована угода про співпрацю органу, що здійснює негласну слідчу (розшукову) дію, з окремою особою, що залучається до проведення такого заходу. Зміст відомостей, викладених у контракті, носить індивідуальний характер і залежить від особистих і ділових якостей конфідента, характеру виконуваних ним завдань, а також реальних можливостей у вирішенні завдань досудового розслідування.

Контракт дозволяє детально визначити та закріпити взаємовідносини сторін, умови та види співробітництва.

Перелік умов, що мають бути закріплені в контракті визначається індивідуально і залежить від характеру виконуваної роботи, особистих і ділових якостей особи, яка приймає зобов'язання сприяти органам досудового розслідування, його реальних можливостей брати участь в певних заходах.

В контракті можуть передбачатися особливі умови, пов'язані з результатами участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії, в тому числі по збереженню інформації, що складають державну таємницю. У зв'язку з цим, контрактом можуть встановлюватися вимоги до конфідента, наприклад, пов'язані з обмеженням його права виїзду за кордон у межах встановленого терміну після закінчення дії контракту.

Контракт в цілях забезпечення конспірації складається в одному примірнику і зберігається у відповідності з відомчими наказами та інструкціями в умовах секретності.

На наш погляд, враховуючи те, що органи, що здійснюють досудове розслідування, вступають з окремими громадянами в специфічні цивільно-правові та трудові відносини, особа, яка підписала контракт, має право на отримання одного примірника контракту. У зв'язку з цим рекомендується заздалегідь передбачити можливу форму зберігання підписаного контракту. Оскільки контракт є угода з взаємними зобов'язаннями для сторін, його наявність у громадянина, який надає сприяння органам досудового розслідування, що здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії, які є однією із сторін у встановленні специфічних трудових відносин, виступає юридичною гарантією. Таким чином, питання про місце та умови зберігання контракту вирішується в індивідуальному порядку.

Слушною з цього приводу є думка Федорова А.В., який вважає, що контракт має складатися в двох примірниках [24, с. 32 - 33], а місце їх зберігання повинно визначатися сторонами, що укладають контракт.

В обґрунтування своєї позиції необхідно також вказати, що наявність примірника контракту у особи, яка погодилася співпрацювати з органами, які здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії, дозволить їй при необхідності належним чином захистити свої права та законні інтереси. Вважаємо, що вирішення питання, щодо відновлення порушених прав конфідентів (якщо це буде мати місце) в судовому порядку буде ускладнюватися, якщо контракт складається в одному примірнику, у зв'язку з чим позивачеві може бути відмовлено у прийнятті заяви зважаючи на неподання документів, що підтверджують заявлену вимогу. В ст.. 55 Конституції зазначено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. В ст.. 7 Конституції

передбачено, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом. Однак ні КПК, ні Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, Адміністрації Держприкордонслужби, Мінфіну, Мін'юсту від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 [12] не передбачають і не визначають прядку відновлення контрактних зобов'язань, розгляду спорів в судовому порядку при конфіденційному співробітництві, що є порушенням конституційного права на судовий захист. Але ж цілком закономірно і не потребує підтвердження факт про те, що права громадянина підлягають судовому захисту незалежно від того чи мається про це вказівка в законі. Однак вирішення питання в судовому порядку буде ускладнюватися якщо контракт складається в одному екземплярі, у зв'язку з чим позивачу може бути відмовлено у прийнятті заяви у зв'язку з неподанням документів, які підтверджують заявлені вимоги.

Контракт про сприяння особи органам, що здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії, не можна розглядати як трудову угоду, бо в такому разі конфідента необхідно розглядати як суб'єкта не тільки процесуальних, але і трудових відносин. Між конфідентом, який надає сприяння за контрактом, та органом досудового розслідування не виникає трудових правовідносин.

Контракт вступає в законну силу з моменту підписання його сторонами, якщо інше не зазначено в тексті самого контракту.

Припинення відносин конфіденційного співробітництва на контрактній основі можливо при закінченні терміну контракту і відмови сторін або однієї із сторін від його продовження або при появі підстав для дострокового розірвання контракту.

Дострокове розірвання контракту можливе: за погодженням сторін, в тому числі у зв'язку з достроковою реалізацією мети контракту; з ініціативи

органу чи особи, яка надає сприяння, у зв'язку з об'єктивними причинами, що не залежать від волі сторін (наприклад, коли відпадає необхідність у співпраці з конкретною особою; внаслідок зміни конкретних обставин або втрати ним необхідних для цього можливостей або у зв'язку з незадовільним станом здоров'я конфідента); у зв'язку зі смертю особи, яка брала участь у конфіденційному співробітництві за контрактом; у зв'язку з набуттям особою, що надає конфіденційне сприяння на контрактній основі, статусу, який позбавляє можливості використовувати його сприяння за контрактом (обрання депутатом, призначення суддею чи прокурором, вступ в колегію адвокатів або заняття положення, що відносить цю особу до категорії священнослужителів); у зв'язку з невиконанням умов контракту.

Підставами для розірвання контракту у зв'язку з невиконанням умов може бути: розголошення відомостей про конфіденційне співробітництво; вчинення конфідентом злочину (наприклад, вступ конфідента в злочинну змову з особами, підозрюваними у здійсненні злочину); розголошення відомостей конфіденційного характеру, поєднане з заподіянням шкоди кримінально-процесуальній діяльності; умисне подання завідомо неправдивої інформації; приховування інформації, яка була отримана в наслідок процесуальних дій або її умисне спотворення; ухилення від співпраці в різній формі; грубе порушення вимог конспірації, що загрожує розсекреченню конфіденційного співробітництва; інші порушення умов контракту про конфіденційне співробітництво.

У контракті можна конкретно обумовити й інші умови його розірвання, порядок повідомлення однієї із сторін про наміри достроково припинити контракт.

Контракт містить як загальні, обов'язкові для всіх контрактів), так і індивідуальні (за погодженням з конкретними конфідентами) умови співпраці. Наприклад, контракт може обумовлювати умови безпеки особи,

яка надає допомогу, і членів його сім'ї, включаючи як загальні, так і індивідуальні умови (зміна зовнішності; видача нових документів, що засвідчують особу; переїзд в іншу місцевість тощо).

Висновки. Залучення громадян до надання сприяння органам, що здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії, є надзвичайно важливими в сучасних умовах виконання завдань кримінального провадження, але недостатньо науково розробленими і врегульованими на законодавчому рівні. Необхідно, для забезпечення конституційних прав і свобод особи, на законодавчому рівні встановити особливості правового регулювання контракту, який укладається між органом досудового розслідування та особою, яка підтримує конфіденційні відносини. Така законодавча регламентація дасть змогу конфідентам відкрито захищати свої права, які впливають з умов контракту. На наш погляд, контракт про конфіденційне співробітництво можливо співвіднести з договором про надання послуг, який регулюється ст. 901 Цивільного кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Антонов К. В. Використання в кримінальному процесі матеріалів оперативно-розшукової діяльності та гарантії захисту прав і свобод людини: Монографія. / К. В. Антонов, В. М. Тертишник, О. В. Негодченко, І. П. Козаченко. – Дніпропетровськ, 2004. – 184 с.
2. Бандурка А. М. Оперативно-розшукова діяльність. Ч. І. Підручник. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2002. – 336 с.
3. Гетьман А. Науково-практичний коментар нового Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI., 2012 - <http://yport.inf.ua/stattya-vikoristannya-konfidentsiyogo-50516.html>
4. Гусаров С. М. Щодо законодавчого врегулювання приватної детективної діяльності в Україні / С. М. Гусаров // Міліція України. - 2013. - № 3/4. - С. 20-22.
5. Кирпа С. С. Співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій і принципів кримінального провадження / С. С. Кирпа // Право і суспільство. – 2015. – №1. – С. 235-239.
6. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник / В. А. Колесник ; Академія адвокатури України . – Київ: Прецедент . 2014. – 135 с.
7. Кримінальний процес: підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удаलोвої, Д. П. Письменного. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ За заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М. Є. Шумила. – Київ: Юстініан, 2012. – 1224 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1./ О. М. Бандурка, Э. М. Блажівський та ін. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

10. Лук'янчиков Є. Д. Визначення та система негласних слідчих (розшукових) дій / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право. – 2014. – №9-1. – С. 1 – 17.
11. Максимус Д. О. Використання сучасних інформаційних технологій працівниками органів внутрішніх справ при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. / Д. О. Максимус, О.О. Юхно. – Х.: НікаНова, 2013. – 102 с.
12. Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>
13. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року/ За ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.
14. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: [навчально-практичний посібник] / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. - Х. : «Оберіг», 2013.
15. Письменний Д. П. Регламентация слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному процесуальному кодексі України / Д. П. Письменний // Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 66–673.
16. Підюков П. П. Агентурні операції як різновид негласних слідчих (розшукових) дій та їх нормативно-правова регламентація / П. П. Підюков, Я. Ю. Конюшенко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - №1(5). – С. 307-313.
17. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. - №2. – С. 17-18.
18. Татаров О. Як удосконалити правову регламентацію негласної слідчої діяльності задля ефективної боротьби з корупцією та кіберзлочинністю / О. Татаров // Закон і бізнес. –Електронний ресурс. Режим доступу http://zib.com.ua/ua/119240-yak_udoskonali_pravovu_reglamentaciyu_neglasnoi_slidchoi_d.html
19. Теорія доказів: підручник / К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тertiшник, В. Г. Уваров / За заг. ред. Д.ю.н, професора В. М. Тertiшника. – Київ: Алерта, 2015. – 294 с.
20. Тertiшник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. – Підручник. / В. М. Тertiшник. – Київ: Алерта, 2014. – 440 с.
21. Тertiшник В. М. Науково-практичний коментар кримінального процесуального кодексу України / В. М. Тertiшник. – Київ: Алерта, 2014. – 768 с.
22. Уваров В. Г. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій / В. Г. Уваров // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2 (6). – С. 266–270.
23. Фаринник В. Негласні слідчі (розшукові) дії // Юридичний вісник України. — 2012. — № 26. — С. 108—114.
24. Федоров А. В. Содействие граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность: учебное пособие / А. В. Федоров, А. В. Шахматов. - М.: ИМЦ ГУК МВД России, 2004. - 140 с.
25. Цуцкірідзе М. С. Негласні слідчі (розшукові) дії / М. С. Цуцкірідзе // Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. - С. 40-42.

26. Шехавцов Р. М. Функціональне призначення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні / Р. М. Шехавцов // Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.). – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 400-403.

27. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проекті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) / М. Шумило // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 452–462.